

УДК 598.292.2'524

Тарасенко М.О., старший викладач

ГНІЗДУВАННЯ ТА ЗИМОВЕ ПЕРЕБУВАННЯ ЗЕЛЕНЯКА (*CHLORIS CHLORIS* L.) НА ТЕРИТОРІЇ НПП «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ»

Робота була спрямована на дослідження гніздової екології та характеру зимового перебування зеленька на території НПП «Подільські Товтри».

Ключові слова: зеленька, розміщення гнізд, оологія.

Матеріал дослідження гніздової екології та зимового перебування зеленька (*Chloris chloris* L.) було зібрано протягом 2003-06 рр. на території НПП «Подільські Товтри», в межах Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл..

За час досліджень було знайдено та описано 36 гнізд та 24 кладки зеленька.

На території НПП «Подільські Товтри» зеленька є звичайним гніздовим, осілим птахом. Зимують птахи неподалік від гніздових ділянок, і вже в кінці лютого – на початку березня з'являються на території гніздування.

На пари птахи розподіляються одразу по прильоті. На території дослідження початок гніздування припадає на першу половину квітня. Парування супроводжується токуючими польотами та шлюбним співом самця. Самець під час токування сідає на гілки маслинок, глоду, чи будь-якої іншої деревної рослинності, що височить над іншими деревами та кущами та проголошує шлюбну пісню. При цьому він займає не верхівку дерева, а бокові гілки, що розміщуються близько до неї. Співаючи, він злітає в повітря, де розпустивши крила та хвіст, деякий час планує, а потім знов сідає на старе місце, або на інше дерево. При втручанні на гніздову територію інших самців,

господар – з коротким «тювіканням» перелітає назустріч супернику та розміщуючись на межі гніздової ділянки, демонстративно співає шлюбну пісню.

Після парування птахи починають розшукувати місце для розміщення гнізда. Пара птахів літає по обраній гніздовій ділянці, обстежуючи зверху до низу всі густі чагарники та крони дерев.

Обравши місце для гнізда, птахи розпочинають будувати гніздо. Гніздо будує лише самка, а самець інколи приносить їй гніздовий матеріал. Термін від початку побудови гнізда до відкладання першого яйця складає близько 4-5 днів. Гнізда зеленька будує на різній висоті від землі, але рідко місце розміщення гнізда перевищує 2-2,5 м. Однак, на нашу думку, висота розміщення гнізда залежить від деревної, або чагарникової породи, її висоти та форми крони.

Під час польових робіт було проведено дослідження характеру розміщення гнізд зеленька в гніздових біотопах (Рис. 1.).

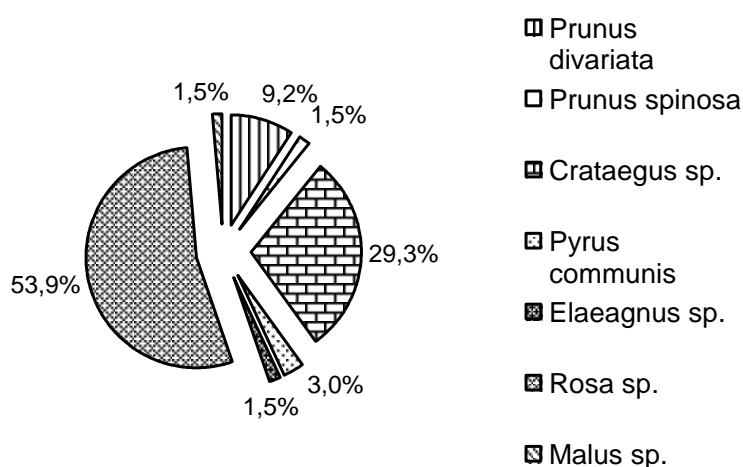

Рис. 1. Характер розміщення гнізд зеленька на деревних породах в умовах НПП «Подільські Товтри»

Найчастіше гнізда зеленька були розташовані на видах родів *Rosa* та *Crataegus*. У зеленька частка шипшини, як субстрату для побудови гнізда, становила – 53,9%, глоду – 29,3%, аличі – 9,2%, груші – 3,0%, яблуні та терену – по 1,5%. Птахи віддають перевагу глоду та аличі, через те, що дані деревні

породи розпочинають вегетацію раніше інших порід, на яких можна побудувати гніздо. В першій половині квітня вище вказані чагарники активно вегетують і їх листя дуже добре маскує гнізда, розміщені в середині крон. Перевагу шипшині зеленьк віддає через її високі захисні властивості [1] – гніздо розміщене в центрі куща добре захищене від зазіхань хижаків густим мереживом гілок вкритих шипами.

Гніздо будується біля головного стовбура, в місці, де від нього відходять гілки, або ж в розгалуженні двох, трьох гілок неподалік від стовбура. Таке розміщення мають гнізда, що будуються на аличі та глоді. Гнізда, які побудовані на шипшині, розміщуються на густо переплетених гілках, та фіксуються шипами гілок.

Інколи декілька пар зеленьків поселяються неподалік одна від іншої, однак конкуренції через гніздову, чітко обмежену територію, у них немає. В умовах чагарникового степу, узлісь широколистяних лісів та населених пунктів гнізда зеленьків інколи розміщуються на відстані 5-6 м, одне від одного.

Гнізда зеленька являють собою досить нещільну конструкцію. Воно складається з різноманітного будівельного матеріалу – стебел та корінців трав'янистих рослин. Зовні в стінки гнізда товстим шаром вплітається мох. Ківш гнізда вимощений м'якою травою, кінським волоссям, шерстю та пір'ям [3]. В умовах антропогенного впливу на біотопи чагарникового степу, – наявність стихійних звалищ, у стінки ковша вплітається різноманітний матеріал штучного походження, – рибальська волосінь, вата, шматки поліетиленової плівки. Ківш досить глибокий та широкий.

Під час дослідження нами було проведено вимірювання гнізд ($n = 36$) в період насиджування кладки (табл. 1.) в умовах чагарникового степу та лісових узлісь. Слід зазначити, що розміри гнізда у зеленька є більш менш сталими при незначній варіації його висоти ($CV = 19,5 \%$) та глибини ($CV = 18,4 \%$).

Кладок у зеленька зазвичай буває дві. Перша кладка в умовах НПП «Подільські Товтри» зустрічається в другій половині квітня. Друга кладка буває

не у всіх птахів, вона припадає на середину червня, тому масовий виліт пташенят другого виводку відмічається зрідка.

Самка зеленька відкладає по одному яйцю щоденно в ранкові години. Кількість яєць в повній кладці – 4-6, частіш за все 5 яєць.

Таблиця 1

Розміри гнізд (мм) зеленька в умовах чагарникового степу на території Кам'янецького Придністров'я

Показники	n	Lim	R	M	M	CV, %
Довжина гнізда (L)	36	82-117	35	102,1	10,2	10,0
Ширина гнізда (D)	36	87-119	32	99,1	7,8	7,9
Висота гнізда (H)	36	38-90	52	71,5	14,7	19,5
Довжина ковша (l)	36	51-73	22	64,5	6,4	10,0
Ширина ковша (d)	36	60-82	22	69,8	6,5	9,2
Глибина ковша (h)	36	32-56	24	46,9	8,6	18,4

Проаналізувавши оологічні параметри яєць зеленька (табл. 2.), ми виявили, що мінливість їх порівняно незначна: коефіцієнт варіації максимальної довжини яйця (L) складає 6,5%; коефіцієнт варіації максимального діаметру (B) становить 2,9%; коефіцієнт варіації індексу заокругленості (Sph) складає 6,5%; коефіцієнт варіації об'єму яєць (V) становить 5,8%.

Таблиця 2

Розміри яєць (мм) у кладках зеленька в умовах чагарникового степу на території Кам'янецького Придністров'я

Показник	n	Lim	R	M	m	CV,%
L, мм	31	18,1-21,3	3,2	19,8	1,03	5,2
B, мм	31	13,1-14,8	1,7	14,1	0,40	2,9
Sph	31	65,23-80,77	15,54	71,53	0,09	6,5
V, мл	31	1,275-1,609	0,334	1,458	4,16	5,8

Насиджувати кладку самка розпочинає після відкладання передостаннього яйця. Самець в насиджуванні кладки участь не приймає, однак постійно знаходиться поблизу гнізда, багато та голосно співає. Якщо самку не турбувати, то вона сидить на яйцях досить щільно і злітає з гнізда лише при дуже близькому наближенні до нього. При цьому вона перелітає на гілку сусіднього дерева, або куща, що супроводжується стурбованим співом. Самець приєднується до самки через декілька хвилин. Насиджування яєць продовжується протягом 12-14 діб.

Пташенята вилуплюються протягом 1-1,5 діб, тому значної різниці у віці між ними не простежується. У гнізді пташенята перебувають протягом 13-14 діб. Вигодовують пташенят і самець, і самка. Через 6-7 діб після покидання гнізда, зльотки досить непогано літають та переходять до самостійного існування. Дорослі птахи приступають до другого гніздування.

Молоді зеленяки з декількох виводків досить швидко об'єднуються у зграйки і кочують неподалік від гніздових територій батьків. Такі зграйки складаються з 10-15 птахів. Зграйки зеленяків не притримуються одних і тих же місць, а постійно переміщуються в пошуку їжі. Під час таких літніх кочівель вони відвідують узлісся, поля та городи на яких росте полин, кропива, кінський щавель. Полюбляють птахи триматись на полях, що знаходяться під паром, де харчуються зернами диких злаків та бур'янів.

Біологія зимового періоду. На зимівлі зеленяк не чисельний вид. Найчастіше птахи тримаються невеликими зграями по 5-20 особин. Інколи, в пошуках їжі, зеленяки об'єднуються у зграї з іншими представниками родини *Fringillidae*: щигликами (*Carduelis carduelis* L.), чижами (*Serinus serinus* L.), коноплянками (*Acanthis cannabina* L.), утворюючи змішані зграї. В цей період їх можна зустріти на городах, полях під паром, захарашчених долинах річок, посадках та лісосмугах, вздовж узлісь, що межують з полями. В особливо холодні та сніжні зими невеличкі зграйки зеленяків зустрічаються на околицях населених пунктів.

Список використаних джерел

1. Владишевський Д. В. До питання про захисні властивості різних деревно-чагарникових порід для відкрито гніздуючих птахів // Збірник праць зоологічного музею. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – № 31. – С. 101-103.
2. Лакин Г. Ф. Биометрия. – М.: Высшая школа, 1980. – 293 с.
3. Михеев А.В. Определитель птичьих гнезд. – М.: Наука, 1975. – 197 с.
4. Тарасенко М.О. Характер розміщення гнізд сорокопуда тернового *Lanius collurio* L. в умовах чагарникового степу Кам'янецького Придністров'я // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Біологія. – 2008. – Випуск 23. – С. 139-143.

Annotation. Work was directed on research of nest ecology and character of winter stay of greenfinch on territory of NNP «Podil'ski Tovtri».

Keywords: greenfinch, placing of nests.

Тарасенко Мар'ян Олексійович, старший викладач кафедри біології та методики її викладання